

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Кафедра фізичної реабілітації та біокінезіології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О.Б.Жильцов

_____ 20 19 року



ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

ПРАКТИКА ВИРОБНИЧА / КЛІНІЧНА 4

Спеціальності: 227 - Фізична терапія, ерготерапія

Освітнього рівня: другий (магістерський)

Освітньої програми: Фізична терапія



Київ - 2019

Розробники:

Савченко В.М., доктор медичних наук, професор, зав. кафедри, кафедра фізичної реабілітації та біокінезіології.

Викладачі:

Харченко Г.Д., к.н.ф.в.с., доцент кафедри, кафедра фізичної реабілітації та біокінезіології; Буряк О.Ю., старший викладач, кафедра фізичної реабілітації та біокінезіології; Запорожець В.А. викладач кафедри, кафедра фізичної реабілітації та біокінезіології.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри фізичної реабілітації та біокінезіології
Протокол від 10.09.2019 р. № 2

Завідувач кафедри  (В.М.Савченко)
(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми (керівником проектної групи) Фізична терапія
_____.2019 р.

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми
(керівник проектної групи)  (В.М. Савченко)
(підпис)

Робочу програму перевірено
_____.2019 р.

Заступник директора/декана  (О.С. Комоцька)
(підпис)

Пролонговано :

На 20__/20__ н.р _____ (_____) . «__» 20__ р., протокол № _____
(підпис) (ПІБ)

На 20__/20__ н.р _____ (_____) . «__» 20__ р., протокол № _____
(підпис) (ПІБ)

На 20__/20__ н.р _____ (_____) . «__» 20__ р., протокол № _____
(підпис) (ПІБ)

На 20__/20__ н.р _____ (_____) . «__» 20__ р., протокол № _____
(підпис) (ПІБ)

На 20__/20__ н.р _____ (_____) . «__» 20__ р., протокол № _____
(підпис) (ПІБ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	Денна	Заочна
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів/годин	6/180	
Курс	6	
Семестр	11	
Кількість модулів	6	
Обсяг кредитів	6	
Обсяг годин, в тому числі:	180	
Аудиторні	180	
Модульний контроль	-	
Семестровий контроль	-	
Самостійна робота	-	
Форма семестрового контролю	залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета — оволодіння знаннями і формування професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень по застосуванню сучасних засобів фізичної терапії при різних травмах і захворюваннях (в т.ч. в акушерстві, гінекології та при органічних порушеннях нервової системи) під час роботи в реальних виробничих умовах реабілітаційного центру / клініки.

Завдання практики:

1. ЗК-1 Здатність виявляти, формулювати і вирішувати професійні проблеми, генерувати нові ідеї для вирішення клінічних, наукових та освітніх завдань, застосовувати у практичній діяльності базові знання, клінічне та рефлексивне мислення.

2. ЗК-2 Здатність здійснювати науково-дослідну діяльність та застосовувати результати наукових досліджень, публікувати результати в українських та міжнародних наукових виданнях.

3. ЗК-3 Здатність ефективно працювати автономно та у складі команди, проявляти наполегливість та відповідальність щодо поставлених завдань і обов'язків.

4. ЗК-4 Здатність до ефективного письмового та усного професійного міжособистісного спілкування (у тому числі іноземною мовою) з клієнтами, членами мультидисциплінарної команди, фахівцями охорони здоров'я, соціальної та освітньої галузей.

5. ЗК-5 Здатність адаптуватися та знаходити оптимальне рішення у нових ситуаціях, співпрацюючи з пацієнтом/клієнтом і членами мультидисциплінарної команди.

6. ЗК-6 Здатність обирати методи діяльності з позиції їх релевантності, валідності, надійності та планувати технології їх реалізації.

7. СК-2 Здатність розуміти клінічний діагноз пацієнта/ клієнта, перебіг захворювання, принципи та характер лікування.

8. СК-3 Здатність проводити оперативний та поточний контроль стану пацієнта/клієнта, обстежувати та визначати функціональний стан, рівень фізичного розвитку, рухові та інші порушення осіб різного віку, нозологічних та професійних груп відповідними засобами та методами.

9. СК-4 Здатність проводити фізичну терапію осіб різного віку, нозологічних та професійних груп при складних прогресуючих та мультисистемних порушеннях.

10. СК-5 Здатність визначати оптимальний рівень та пристосовувати терапевтичні навантаження до фізичного стану пацієнта/клієнта, контролювати тривалість та інтенсивність реабілітаційних заходів для забезпечення їх відповідності функціональним потребам і результатам обстеження.

11. СК-6 Здатність прогнозувати результати фізичної терапії, формулювати цілі, складати, обговорювати та пояснювати програму фізичної терапії, або компоненти індивідуальної програми реабілітації, які стосуються фізичної терапії.

12. СК-7 Здатність допомогти пацієнту/клієнту зрозуміти власні потреби та навчити пацієнта самообслуговуванню, здоровому способу життя і профілактиці захворювань, травм та неповносправності.

13. СК-8 Здатність аналізувати, вибирати і трактувати отриману від колег інформацію в процесі професійної діяльності.

14. СК-9 Здатність проводити безпечну практичну діяльність за згодою пацієнта/клієнта.

15. СК-10 Здатність до ведення фахової документації.

16. СК-11 Здатність застосовувати результати наукових результати наукових досліджень в професійній діяльності.

Результати навчання:

1. ПР-1 Демонструвати вміння аналізувати, вибирати і трактувати отриману від колег інформацію в процесі професійної діяльності.

2. ПР-2 Демонструвати здатність проводити фізичну терапію пацієнтів/ клієнтів різного віку зі складними патологічними процесами та порушеннями

3. ПР-3 Демонструвати здатність знаходити, вибирати, оцінювати, обговорювати та застосовувати результати наукових досліджень у клінічній, науковій, освітній та адміністративній діяльності.

4. ПР-4 Демонструвати вміння виконувати обстеження пацієнтів/клієнтів різних нозологічних груп, використовуючи відповідний інструментарій.

5. ПР-5 Демонструвати вміння формулювати цілі, складати, обговорювати та пояснювати програму фізичної терапії, або компоненти індивідуальної програми реабілітації, які стосуються фізичної терапії.

6. ПР-6 Демонструвати вміння реалізовувати індивідуальні програми фізичної терапії відповідно до фізичного стану пацієнта/клієнта, результатів обстеження, наявних ресурсів і оточення

7. ПР-7 Демонструвати вміння здійснювати етапний, поточний та оперативний контроль стану пацієнта/клієнта, аналізувати результати виконання програм фізичної терапії.

8. ПР-8 Демонструвати вміння коректувати хід виконання програми фізичної терапії на основі аналізу запланованих та досягнутих результатів

9. ПР-9 Демонструвати вміння вербального і невербального спілкування з особами та групами співрозмовників, різними за віком, рівнем освіти, соціальною і професійною приналежністю, психологічними та когнітивними якостями тощо, у мультидисциплінарній команді.

10. ПР-10 Демонструвати вміння проводити інструктаж та навчання клієнтів, членів їх родин, колег і невеликих груп

11. ПР-11 Демонструвати вміння прогнозувати результати фізичної терапії пацієнтів/клієнтів різних нозологічних груп та при складній прогресуючій та мультисистемній патології

12. ПР-12 Постійно дотримуватись безпеки для практикуючого фахівця та пацієнта/клієнта.

13. ПР-13 Демонструвати вміння проводити самостійну практичну діяльність за фахом.

14. ПР-14 Демонструвати здатність здійснювати науково-дослідну діяльність та застосовувати та презентувати результати наукових досліджень.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

N п/п	НАВЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ	Обсяг год.	Вид звітнього документу
Змістовий модуль 1. Організаційна та ознайомча робота			
1.1	Участь студентів в установчій конференції	2	Щоденник
1.2	Складання індивідуального плану роботи.	8	Індивідуальний план
1.3	Бесіда з представниками (керівниками практики) лікувального закладу, реабілітаційного центру.	2	Щоденник

N п/п	НАВЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ	Обсяг год.	Вид звітнього документу
1.4	Ознайомлення з умовами роботи баз практики (обладнанням, інвентарем, залами ЛФК, зі структурою і організацією роботи реабілітаційного відділення закладу).	8	Щоденник
1.5	Ознайомлення та вивчення документів планування та обліку роботи лікувального закладу, реабілітаційного центру.	4	Щоденник
1.6	Підготовка звітної документації.	6	Щоденник
1.7	Захист виробничої практики на звітній конференції.	2	Звіт про практику, папка з документами
Разом		32	
Змістовий модуль 2. Навчально-методична робота			
2.1.	Знайомство, вивчення та набуття навиків застосування обладнання кабінетів і залу механотерапії, ЛФК.	8	План-конспект заняття
2.2.	Спостереження та аналіз занять, що проводять фахівці з фізичної терапії (методисти ЛФК, масажисти).	8	Щоденник
2.3.	Розробка комплексів фізичних вправ (плану-конспекту занять із ЛФК, механотерапії).	8	План-конспект заняття
2.4.	Аналіз занять ЛФК, які проводять фахівці з фізичної реабілітації відділення реабілітації закладу.	8	Щоденник
2.5	Самостійне розробка та проведення реабілітаційних заходів (процедур ЛФК, механотерапії).	8	Щоденник
2.6	Спостереження за пацієнтами, складання протоколів спостереження.	8	Щоденник
Разом		48	
Змістовий модуль 3-5. Реабілітаційна робота			
3.1.	Проведення бесід, дискусій про методи фізичної терапії при різних травмах і захворюваннях (в т.ч. в акушерстві, гінекології та при органічних порушеннях нервової системи).	4	Щоденник

N п/п	НАВЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ	Обсяг год.	Вид звітнього документу
3.2.	Допомога в організації та проведенні планових реабілітаційних заходів при різних травмах і захворюваннях (в т.ч. в акушерстві, гінекології та при органічних порушеннях нервової системи).	8	Щоденник
3.3	Обстеження осіб з різними травмами і захворюваннями (в т.ч. в акушерстві, гінекології та при органічних порушеннях нервової системи) із застосуванням фізикальних, мануальних та інструментальних методів дослідження; оцінка результатів обстеження.	20	План-конспект заняття
3.4	Проведення занять ЛФК, механотерапії з хворими з різними травмами і захворюваннями (в т.ч. в акушерстві, гінекології та при органічних порушеннях нервової системи) в якості помічника реабілітолога.	18	План-конспект заняття
3.5	Самостійне проведення занять ЛФК, механотерапії з хворими з різними травмами і захворюваннями (в т.ч. в акушерстві, гінекології та при органічних порушеннях нервової системи).	30	План-конспект заняття
Разом		80	
Змістовий модуль 6. Науково – дослідна робота			
4.1	Збір даних про стан і результати фізичної реабілітації осіб, що реабілітуються, із використанням формалізованих паперових / електронних носіїв інформації.	20	Формалізовані паперові / електронні носії інформації
Разом		20	
УСЬОГО		180	

5. Програма виробничої практики

Змістовий модуль 1. Організаційна та ознайомча робота

1. Участь студентів в установчій конференції
2. Складання індивідуального плану роботи.
3. Бесіда з представниками (керівниками практики) лікувального закладу, реабілітаційного центру.
4. Ознайомлення з умовами роботи баз практики (обладнанням, інвентарем, залами ЛФК, зі структурою і організацією роботи реабілітаційного відділення закладу).

5. Ознайомлення та вивчення документів планування та обліку роботи лікувального закладу, реабілітаційного центру.
6. Підготовка звітної документації.
7. Захист виробничої практики на звітній конференції.

Змістовий модуль 2. Навчально-методична робота

1. Знайомство, вивчення та набуття навиків застосування обладнання кабінетів і залу механотерапії, ЛФК.
2. Спостереження та аналіз занять, що проводять фахівці з фізичної терапії (методисти ЛФК, масажисти).
3. Розробка 8 і більше планів-конспектів (протоколів) занять із ЛФК (лікувальна гімнастика, дозована ходьба, масаж) і механотерапії.
4. Аналіз занять ЛФК, які проводять фахівці з фізичної реабілітації відділення реабілітації закладу.
5. Самостійне розробка та проведення реабілітаційних заходів.
6. Спостереження за пацієнтами, складання протоколів спостереження.

Змістовий модуль 3-5. Реабілітаційна робота

1. Проведення бесід, дискусій про методи фізичної терапії при травмах і захворюваннях опорно-рухового апарату.
2. Допомога в організації та проведенні планових реабілітаційних заходів при травмах і захворюваннях опорно-рухового апарату.
3. Фізичне / реабілітаційне обстеження та динамічне спостереження за 4-ма і більше пацієнтами (протоколи спостереження) з різними травмами і захворюваннями (в т.ч. в акушерстві, гінекології та при органічних порушеннях нервової системи) із застосуванням фізикальних, мануальних та інструментальних методів дослідження, різноманітних опитувальників; оцінка результатів обстеження.

Визначення індивідуального виду рухового режиму для 4-х і більше осіб з різними травмами і захворюваннями (в т.ч. в акушерстві, гінекології та при органічних порушеннях нервової системи).

4. Участь у проведенні 4-х занять ЛФК (лікувальна гімнастика, дозована ходьба, масаж) і механотерапії з хворими з різними травмами і захворюваннями (в т.ч. в акушерстві, гінекології та при органічних порушеннях нервової системи) в якості помічника реабілітолога.

5. Самостійне проведення 12 і більше занять ЛФК (лікувальна гімнастика, дозована ходьба, масаж) і механотерапії з особами / хворими з різними травмами і захворюваннями (в т.ч. в акушерстві, гінекології та при органічних порушеннях нервової системи).

Змістовий модуль 6. Науково-дослідна робота

Збір даних про стан і результати фізичної терапії осіб (не менше 4), що реабілітуються, із використанням формалізованих паперових / електронних носіїв інформації. Проведення дослідження з оцінки у кожної особи:

- стану фізичного здоров'я;

- стану соціального здоров'я;
- стану психічного здоров'я;
- стану душевного здоров'я.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

№	Вид діяльності	Кількість балів за одиницю	Кількість одиниць до розрахунку	Всього
1	Індивідуальний план роботи	10	1	10
2	Ведення щоденника	10	1	10
3	Написання плану-конспекту (протоколу) занять ЛФК і механотерапії	4	8	32
4	Заняття в якості помічника методиста	6	4	24
5	Збір даних і багатокомпонентна оцінка стану здоров'я пацієнтів	20	4	80
6	Ведення протоколів спостереження	10	4	40
7	Самостійне проведення процедур ЛФК (лікувальна гімнастика, масаж) і механотерапії	10	12	120
8	Звіт і захист практики	5	1	5
Максимальна кількість балів: 321				
Розрахунок коефіцієнта : $321 / 100 = 3,21$				

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії оцінювання

1. Написання індивідуального плану роботи.
2. Ведення щоденника практики.
3. Багатокомпонентна оцінка стану здоров'я пацієнтів.
4. Занесення в кафедральну електронну базу даних інформації про стан здоров'я обстежених пацієнтів із паперових носіїв.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Немає.

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Форма контролю — залік.

Звітна документація з практики

1. Щоденник практиканта.
2. Індивідуальний план роботи на 4 тижні.
3. Плани-конспекти (протоколи) занять ЛФК і механотерапії (не менше 8).
4. Протоколи спостереження (не менше 4).
5. Комплекти опитувальників для багатокомпонентної оцінка стану здоров'я

пацієнтів (не менше 4).

6. Звіт про проходження практики.

6.5. Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість балів
Відмінно Знання, виконання в повному обсязі з незначною кількістю (1-2) несуттєвих помилок (вищий рівень)	90-100
Дуже добре Знання, виконання в повному обсязі зі значною кількістю (3-4) несуттєвих помилок (вище середнього рівень)	82-89
Добре Знання, виконання в неповному обсязі з незначною кількістю (1-2) суттєвих помилок (середній рівень)	75-81
Задовільно Знання, виконання в неповному обсязі зі значною кількістю (3-5) суттєвих помилок/недоліків (нижче середнього рівень)	69-74
Достатньо Знання, виконання в неповному обсязі, але є достатніми і задовольняють мінімальні вимоги результатів навчання (нижче середнього рівень)	60-68
Незадовільно Знання, виконання недостатні і не задовольняють мінімальні вимоги результатів навчання з можливістю повторного складання модулю (низький рівень)	35-59
Незадовільно З обов'язковим повторним курсом модуля (знання, вміння відсутні)	1-34

7. Підсумки практики

1. Підсумки практики підбиваються на звітній конференції студентів.
2. Присутність всіх студентів та методистів обов'язкова.
3. Студенти та керівники практики готують звіт, де висвітлюють підсумки проходження виробничої практики, її значення та пропозиції.
4. Результати виробничої практики відображаються в отриманні студентами заліку, який враховує оцінки з усіх видів роботи.

8. Рекомендовані джерела

1. Мухін В.М. Фізична реабілітація / В.М. Мухін. – Київ: Олімпійська література, 2009. – 488 с.
2. Фізична реабілітація, спортивна медицина: підручник для студ. вищих мед. навч. закладів / В. В. Абрамов, В. В. Клапчук, О. Б. Неханевич [та ін.] ; за ред. професора В. В. Абрамова та доцента О. Л. Смирнової. – Дніпропетровськ, Журфонд, 2014. – 456 с.
3. Дубровский В.И. Лечебная физкультура и врачебный контроль: Учебник для студентов мед. вузов. – М.: ООО «Медицинское информационное агенство», 2006. – 598 с.
4. Епифанов В.А. Лечебная физическая культура: учебное пособие / В.А. Епифанов. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2006. – 568 с.
5. Григус І. М. Фізична реабілітація в пульмонології : навчальний посібник / І. М. Григус. – Рівне, 2015. – 186 с.
6. Пархотик І.І. Фізична реабілітація при захворюваннях органів черевної

порожнини (Російською мовою). – К.: Олімпійська література, 2003. – 223 с.

7. Рекомендации по реабилитации при заболеваниях органов дыхания: пер. с англ. Амер. ассоц. по реабилитации больных с заболеваниями сердечно-сосудистой и дыхат. систем. – Киев: Олимп. лит., 2010. – 192 с.

8. Рекомендации по реабилитации при заболеваниях сердца: пер. с англ. Амер. ассоц. по реабилитации больных с заболеваниями сердечно-сосудистой и дыхат. систем. – Киев: Олимп. лит., 2011. – 240 с.

9. Неврологія : підручник для студ. вищ. мед. навч. закл. / [І. А. Григорова та ін.] ; за ред. І. А. Григорової, Л. І. Соколової. - 2-ге вид., випр. - Київ : Медицина, 2015. - 639 с.

10. Воронін Д. М. Фізична реабілітація при захворюваннях нервової системи: навч. посіб. / Воронін Д. М., Павлюк Є. О. – Хмельницький, ХНУ, 2011. – 143 с.

11. Марченко О.К. Фізична реабілітація хворих із травмами й захворюваннями нервової системи: Навчальний посібник. – К. Олімпійська література, 2006. – 196 с.

12. Травматологія і ортопедія: [посібник для практичних занять] / за ред. проф. О.А. Бур'янова. – К.: Книга плюс, 2006. – 135 с.

13. Политравма: хирургия, травматология, анестезиология, интенсивная терапия. учебн. издание; под ред. Ф.С. Глумчера, П.Д. Фомина, Е.Г. Подаченко и др. — К.: ВСИ «Медицина», 2012. — 736 с.

14. Мухін В.М. Фізична реабілітація в травматології : монографія / В. М. Мухін. – Л. : ЛДУФК, 2015. – 428 с.

15. Пархотик И.И. Физическая реабилитация при травмах верхних конечностей / И.И. Пархотик. – Киев: Олимпийская литература, 2007. – 279 с.

16. Епифанов В.А. Реабилитация в травматологии / В.А. Епифанов, А.В. Епифанов. – М.: ГЭОТАР-Медиа», 2010. – 336 с.

17. Лікувальна фізкультура в санаторно-курортних закладах / за ред. Л.І. Фісенко. – К.: «Купріянова», 2005. – 400 с.

18. Акушерство: Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації / [Ліхачов В. К., Добровольська Л. М., Ляховська Т. Ю., Удовицька Н. О., Макаров О. Г., Тарановська О. О.]; за ред. В. К. Ліхачова. – Полтава : Дивосвіт, 2015. – 336 с.

19. Гінекологія / За ред. Грищенко В.І., Щербина М.О. — Київ: Медицина, 2007. — 360 с.

20. Михалюк Е.Л., Малахова С.Н., Черепок А.А. Особенности использования средств физической реабилитации в акушерстве и гинекологии. Учебное пособие. - Запорожье: ЗГМУ, 2014. - 76 с.

21. Акушерство, гинекология и здоровье женщины / Ф. Карр, Х. Рициотти, К. Фройнд, С. Кахан; пер. с англ. под общ. ред. проф. В. Н. Прилепской. –М.: МЕДпресс–информ, 2005. – 176 с.

22. Сухан В.С. Лікувальна фізична культура в акушерстві та гінекології. Методичні рекомендації / В.С. Сухан, Л.В. Дичка, О.С. Блага. – Ужгород, 2014. – 43 с.

23. Физическая реабилитация в акушерстве и гинекологии [Электронный

ресурс] : учебное пособие / Т.Н. Федорова, А.Н. Налобина, Н.Н. Лазарева, Л.Б. Кичигина, Сибирский гос. ун-т физ. культуры и спорта .— Омск : Изд-во СибГУФК, 2014 .— 303 с. : ил. — Режим доступа: <https://rucont.ru/efd/314041>

24. Абрамченко В.В. Лечебная физкультура в акушерстве и гинекологии / В.В. Абрамченко, В.М. Болотских. – СПб.: ЭЛБИ, 2007. – 192 с.

25. Владимиров О.А. Рухові режими і комплекси ЛФК для вагітних жінок: Метод. рекомендації / О.А. Владимиров, Н.І. Тофан, С.К. Клименко. – К., 2004. – 31 с.

26. Грищенко В.І. Фізична і психопрофілактична підготовка вагітних до пологів та фізична реабілітація жінок після пологів. Навч. посіб. / В. І. Грищенко, Ю. С. Парашук, Т. С. Ейям-Бердиева. – Х.: Ексклюзив, 2003. – 110 с.

Додаткова:

1. Коляденко Г.І. Анатомія людини : підручник для студ. природ. спец. вищ. пед. навч. закладів / Г. І. Коляденко ; М-во освіти і науки України. - 6-те вид. - Київ : Либідь, 2014. - 384 с.

2. Основи фізичної реабілітації: Навчальний посібник/ За заг. ред. Л.О.Вакуленко, В.В.Клапчука. – Тернопіль: ТНПУ, 2010. – 234 с.

3. Бирюков А. А. Лечебный массаж : учебное пособие / А. А. Бирюков. - Киев : Олимпийская литература, 1995. - 196 с.

4. Дубровский В.И., Дубровская А.В. Лечебный массаж. М.: ГЭОТАР-МЕД, 2004. — 512 с.

5. Древинг Е.Ф. Травматология. Методика занятий физической культурой / Е.Ф. Древинг. – М.: Изд-во «Познавательная книга плюс», 2002. – 224 с.

6. Шаповалова В.А. Спортивна медицина і фізична реабілітація: [навч. посібник] / В.А. Шаповалова, В.М. Коршак, В.М. Халтагарова, І.В. Шимеліс, Л.І. Гончаренко. – Київ: «Медицина», 2008. – 246 с.

7. Степашко М.В. Масаж і лікувальна фізична культура в медицині: [підручник] / М.В. Степашко, Л.В. Сухостат. – К.: ВСВ «Медицина», 2010. – 352 с.

8. Семенова О.П. Реабилитация посттравматических больных / О.П. Семенова. – Ростов-н/Д: Феникс, 2006. – 240 с.

9. Яковенко Н.П. Фізіотерапія: [підручник] / Н.П. Яковенко, В.Б. Самойленко. – К.: ВСВ «Медицина», 2011. – 256 с.

10. Дубровский В.И. Лечебная физическая культура и врачебный контроль: учебник [для студентов мед. вузов] / В.И. Дубровский. – М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2006. – С. 301-305.

11. Елифанов В.А. Лечебная физическая культура: учебное пособие / В.А. Елифанов. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2006. – С. 408-475.

12. Лечебная физическая культура: учебник для студ. высш. учеб. завед. / [С.Н. Попов, Н.М. Валеев., Т.С. Гарасева и др.]; под ред. С.Н. Попова. – 5-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 416 с.

13. Соколовський В.С. Лікувальна фізична культура: підручник / В.С. Соколовський, Н.О. Романова, О.Г. Юшковська. — Одеса: Одес. держ. мед. ун-т, 2005. — 234 с.

14. Годішевський В. М. Лікувальна фізкультура в травматології. Лікувальна фізкультура та спортивна медицина / за ред. В.В. Клапчука, Т.В. Дзяка. – Київ, Здоров'я, 1995. – С. 57-77.
15. Физиотерапия. Национальное руководство / Под ред. проф. Г.Н. Пономаренка – М.: ГЭОТАР. – Медицина, 2009. – 854с.
16. Качалина Т.С. Психологическая и физическая подготовка беременных к родам : Учеб.-метод. пособие. – Нижний Новгород: Изд-во Нижегородской гос. мед. акад., 2005. – 100 с.
17. Демарчук Е.Л. Лечебная физкультура в акушерстве. Учеб.-метод. пособие / Е. Л. Демарчук, А. Г. Щедрина. – Новосибирск: Сибмедиздат, 2003. – 36 с.